

A SZABADSÁG KÖLTŐJE

VARGA ZOLTÁN

A szigetet körülölelő tengerben tulajdonképpen gyönyörködhattunk volna. Elnézegethettük volna a parti sziklákon szétporló hullámok játékát, csodálhattuk volna valószínűtlen kékségét, ami csak hajnal- és alkonytájban kapott valami zöldes árnyalatot, amikor aranycirádák táncoltak rajta. De mi gyűlöttük, mert a foglyai voltunk. Illetve nemcsak az ő foglyai; a büntetőtelep őreit még jobban gyűlöttük; még a perzselő napnál és a férges, penészes celláknál is jobban. Már csak azért is, mert ártatlanul kerültünk a büntetőtelepre, de persze, ha bűnösök vagyunk, akkor is gyűlöttük volna mindezt; legalább ennyire vagy talán még jobban. De hát mi ártatlanok voltunk, egytől egyig. Még az intézmény neve is erre utalt: „Ártatlanok büntetőtelepe”. Már ebből is világos, hogy a bűnösöket máshova küldték: azokkal bizonyára jobban bántak... Egyszóval gyűlöttük a tengert és mindent. Majdnem három éven át, némán és izzó szemmel; aztán sugdolózva, titkos üzeneteket váltva.

A fogolyházadást ugyanis csak majdnem három év után kezdtem csendben, titkon szervezni, azután, hogy a szigetre kerültünk. Persze nem egyedül, hanem néhány társammal együtt. Elsősorban R.-rel és H.-val. Mi hárman afféle vezérkart alkottunk; a mi kezünkbe futottak össze a szálak. De azért mégis én voltam az első számú ember hárunk közül. Talán mert az én fejemben született meg először a gondolat, vagy legalábbis én adtam neki hangot első ízben, s ezért mindenki valahogy engem tekintett vezérnek. Bár ez igazán nem fontos: a lényeg az, hogy pontosan, minden részletében elterveztük a dolgokat. Hogy séta alkalmával, adott jelre valamennyien egyszerre rohanjunk meg az öröket és lefegyverezzük őket. Azután a kis motoroshajót kerítjük hatalmunkba, amellyel a különféle szükséges holmit, főleg élelmiszert hoznak a szárazföldről. Csak éppen az alkalomra vártunk. Mivel a kis hajó érkezése ritkán esett egybe a séta idejével... Volt aztán egy póttervünk is, arra az esetre, ha ezt az elképzelést lehetetlen lenne megvalósítani: a főfoglárt kapjuk el valahogyan, megserezzük a kulcsait és... Persze ennek is éppen azalatt kellett volna megtörténnie, amíg a hajócska itt tartózkodik, mert anélkül sehová sem mehettünk volna a szigetről. Főleg a motoros érkezése lett volna számunkra kedvező pillanat, mert ilyenkor az örök egy része is a kikötésnél sürgölődött, sőt mindnyájunk gyűlöletének legfőbb tárgya,

a kövér, örökké italos börtönigazgató is rendszerint a hajó fogadására ment, úgyhogy nem riadóztathatta volna idejében az őrséget... Persze az egészhez kétségtelenül sok szerencse is kellett volna, de hát ahol annyi az elszántság, mint amennyi bennünk feszült, ott a szerencse sem maradhat el. Mert mi mindenre el voltunk szánva; a helyzet kibírhatatlan volt: az étel, mint a moslék, az örök mintha csak azt nézték volna, hogyan is köthetnének minél többször belénk, hogyan nyúzhatnának minél jobban bennünket; és mondom, a cellákban majd megettek a férgek: az éjszakát alvás helyett rendszerint vakaródzással töltöttük. Vagyis elégünk volt már mindenből; harcra készen álltunk.

De ekkor közbejött valami. Nem várt új dolog kezdődött, ami feje tetejére állított mindent.

Egy napon váratlanul leváltották az igazgatót. Még őt magát is egészen készületlenül érthette az ügy, mert egészen kivolt; úgy nézett, mint egy hülye. Igaz, sose nézett nagyon másképp. Az új igazgató pedig egészen elütő figura volt: új típusú „modern” pacáknak látszott, olyannak, aki tele van különféle reformtervekkel. Tágra nyílt lelkes szeme és fényes kopasz homloka csak úgy szikrázott a profétaságtól. Meg a beszéde is csuda művelt volt. Régi igazgatókon, akit az elmúlt majd három év alatt jóformán csak ordítani hallottunk, látszott, hogy tiszta szívből utálja. Gúnyosan lebiggyesztett szájjal mérte végig, éppen csak, hogy ki nem mondta: „Na nagyokos, kíváncsi vagvok, mire mész a nagvszabású terveiddel? Hát csak kísérletezz, ha nincs okosabb dolgod.” És közben a szemén az is látszott, mennvire sajnálja, hogy nem köttetheti ki őt is amúgy istenigazában a forró napra, ahogv velünk tette, ki tudja, hányszor. Azután elment; éppen csak kezét fogott az új dirivel, amaz meg közben mintha undorodott volna tőle: látszott rajta, a legszívesebben rőtön kezét mosna. Láttuk az egész jelenetet, hiszen az új diri fogadására vagy inkább a régi búcsúztatására felsorakoztattak bennünket a börtön-épület udvarán. Az új főnök már ebbe is beleszólt. Mivel a régi, áldott jó szokása szerint, persze a tűző napra állíttatott bennünket: ő pedig megkérte: „szíveskedjen az árnyékba állítani őket”. Hát, ha az öreg akkor pillantással ölni tudott volna... Mégis, szó nélkül engedelmeskedett, pedig még nem lett volna muszáj, mivel még ő volt üzemben. Csak meglehet, jól tudta, az új diri nagyon befolyásos alak, meg hogy neki már így is éppen elég vaj van a fején... A másik pedig — mi tagadás — már ezzel is jó benyomást keltett. Máris megverte magának a népet; talán sokkal inkább, mint a dumájával. Mert az szent, hogy dumás pali volt: másnap, mikor egyedül trónolt már a szigeten, újra felsorakoztatott minket, és levágott egy nagy szöveget, hogy itt most minden másképp lesz, új élet kezdődik, meg minden... Legalább egy óra hosszat beszélt.

Vagyis arról volt szó, hogy az egész telepet átszervezik, amolyan mintasítási lesz vagy inkább javítóintézet, ahol új embereket nevelnek belőlünk. Erre aztán valaki megkérdezte (már ez is új dolog volt, hogy kérdéseket tehattünk fel), ugyan minek átnevelni minket, amikor mi ártatlanok vagyunk, mire az igazgató azt felelte, hogy éppen ezért. Merthogy az embertelen bánásmód elrontott bennünket. „Engedjenek csak szabadon, mindjárt megváltozunk”, mondta erre ugyan-

az, aki az előbb is szólt, az igazgató pedig részletesen magyarázni kezdte, hogy hát ez nem olyan egyszerű, a szabadság csak akkor érhet valamit, ha tud is élni vele az ember, s neki éppen az a feladata, hogy erre megtanítsa minket, még mielőtt valamennyiünket szabadon bocsátanak. Persze nem nagyon értettük az egész tézist, de azért az, hogy a szabadulásról is szó esett, mégiscsak hatott az emberekre. Csak nekem nem tetszett sehogy se az egész: csapdát sejtettem mögötte. Ezt meg is mondtam R.-nek és H.-nak: úgy határoztunk, egyelőre várakozó álláspontra helyezkedünk. Még nem tudtuk, vajon az új helyzet mennyiben kedvez a tervünknek.

Bezzeg az új diri nem várt, hanem munkához látott. Már rögtön másnap az eddigi moslák helyébe osztályon felüli kaja lépett. Jól emlékszem, először remek húsleveset kaptunk, csak úgy úszott a színén a sárga zsír, majdnem egészen egybefolyva, meg zöldborsófőzeléket bécsi szelettel, s utána még bort is. Igaz, csak egy kétdecis pohárral, de hát hol láttunk mi ezelőtt ilyesmit? Persze, ekkor még azt hittük, csak a saját kineveztetését szeretné velünk megünnepeltetni, meg hogy új seprő jól seper, méghozzá elég szokatlan módon, de a koszt minősége később se romlott, sőt, ha lehet, még tovább javult. Csak tudnám, honnan sikerült rá pénzt teremtenie. Az örök is kedtek más húrokat pengetni: csuda barátságosak lettek, csak úgy csöppögtek a szívélyességtől; akik pedig továbbra is ordítottak ránk, hát az igazgató alaposan elbánt velük: társaikkal szép csendben kikötette őket a napra. Mi tagadás, szívünk szerinti látvány volt, ahogy csurgott a víz a sapkájuk alól, lefelé, végig az arcukon. Utána szinte egymást taszigálva áradt belőlük a sok „szíveskedjék”, „lesz olyan kedves”, „kérném szépen”; összeszorított foggal, pipacsvörös arccal, de mondták, igaz, néha egészen olyan hangon, mintha a rokonainkat emlegetnék, sőt nemegyszer utána még a foguk közt is morogtak valamit. Egyszer nagyon furcsa, szokatlan irányt kezdtek venni a dolgok; képtelenek voltunk felfogni, hová is akar kilyukadni a főnök az egészszel.

Egy napon aztán megint összetrombitált bennünket, és tudtunkra adta, hogy most egy ideig sátrakban lakunk majd. Elmagyarázta, hogy a siti épületét renoválják; átépítik, valósággal újjá varázsolják. Napokon belül el is kezdődtek a munkálatok. A hajócska szünet nélkül épületanyagot, szerszámot hozott a szárazföldről; meg építőmunkásokat, különféle mesterembereket. Persze nekünk is munkához kellett látnunk; de a legtöbben valahogy kedvvel csinálták. Az igazgató telebeszélte a fejüket: „csak szorgalmasan, meglátjátok, micsoda lakásokat lesz”. Csak nekem nem tetszett még mindig sehogy se az egész: az emberek mintha kezdték volna elveszíteni az elzántságukat. Pedig most igazán jó alkalom kínálkozott volna a lázadásra és a szökésre: a kis hajó gyakran háromszor is fordult naponta, a szerszámokat pedig, amelyekkel dolgoztunk, szükség esetén fegyvernek is lehetett volna használni, amíg az örök puskáit és pisztolyait meg nem szerezzük. Ezt egyszer szóba is hoztam R. és H. előtt, mikor cigarettaszünet alkalmával mindhárman egy homokrakás mögött az árnyékban kuporogtunk. Az örök mostanában nem ólálkodtak már folyton körülöttünk, nemigen törődtek velem, miről beszélgetünk, inkább csak

arra ügyeltek, nehogy a szigetet kísérelje meg valahogy elhagyni valaki.

R. óvatos volt, dühítően óvatos: — Nem hiszem, hogy az idő most alkalmas lenne erre. Az emberek abban reménykednek, hogy idővel úgylis szabadon engednek bennünket.

— Egy frászt engednek — mondtam felfortyanva. — Pont azért rendezkednek itt be ennyire. Éppen csak egy kicsit kipárnázzák a ketrecünket, hogy szívesebben megmaradjunk benne.

— Lehetséges — mondta H. vállat vonva. — De azért az emberek reménykednek. Meg félnek is. Félnék, ha megpróbálkozunk valamivel és balul üt ki a dolog, vége a reformoknak, és újra a régi nóta tér vissza. És talán mégsem lehetetlen, hogy egyszer a szabadulásból is lesz valami. Hátha ezt az új lakóépületet már nem is nekünk csinálják, hanem másoknak. Éppen csak felépíttetik velünk, s utána hazarendenek.

— Hülye vagy.

— Pedig ilyen hírek is vannak forgalomban.

— Lehet, de hülyeség elhinni őket.

— Miért tartod annyira lehetetlennek? Ami eddig történt, azt sem gondoltuk volna előre.

— Korlátolt, nevetséges alakok vagytok.

Hiába minden, kisebbségben maradtam. A végén már nem sok híja volt, hogy komolyan összevesszünk. De aztán csak annyiban maradtunk, hogy, bár a közhangulat lázadás szítására jelenleg nem alkalmas, a lázadás tervét elvben továbbra is fenntartjuk, s a kedvező körülményekre várunk. Magam is beláttam, hogy tulajdonképpen ez az egyedüli, amit tehetünk, csak éppen dühös voltam. Dühös, amiért az embereket ilyen könnyű lóvá tenni.

Az újjávarázsolt sítinkább hotelra hasonlított, mint fegyházra. A cellákban, melyeket már csak hivatalosan neveztek így, még szőnyeg is volt; meg fürdőszoba is mindegyikhez, hideg-meleg víz, a régi küblik helyett pedig angol W.C. És micsoda ágyakat kaptunk, te jó isten, Ábrahám kebelén nem alszik úgy az ember... De azért akárhogy is volt, mégis bőrtön volt, erről mégsem lehetett egészen megfélekezni. Mert a megnagyobbított, széles, modern ablakokat most is rács zárta el; új, fényes rács, rozsdamentes acélból; csak úgy szikrázott a napfényben.

Mondtam is az igazgatónak, ha már ilyen szépen megcsinálták az egészet, minek a rács. Sehogy se illik az épülethez, csak elrontja az összhangot. Ajánlottam, hogy szereltesse le őket. Persze, nem gondoltam komolyan, hogy hallgat rám, inkább csak kíváncsi voltam, mit szól hozzá.

— Ezt sajnos nem tehetem — mondta mentegetőzve —, mert a rácsokat a fegyintézetekre vonatkozó szabályrendelet írja elő. De hát mindössze formáságnak számítanak már. És jelképek.

— Kissé zavaró jelképek.

— Ugyan kit zavar? Hiszen szabadon mozoghattok, elhagyhatjátok az épületet, amikor csak akarjátok, csak éppen a szigetről nem távozhattok. De hát miért is akarnátok elmenni? Mindent megkaptok, amit csak szemetek-szátok megkíván. Ez már igazán csak jelképes fogság.

Pontosan így is volt: jelképes fogságban éltünk. És mindent megkaptunk, amit szemünk-szánk megkívánt. Nem is nagyon akart megszökni senki. Különösen azután nem, hogy nőkhöz is hozzájutottunk. Mert a szigeten nők is voltak, akiket eddig külön épületszárnyban tartottak elzárva; az új igazgató most ezt az intézkedést is megváltotta. Szabadon találkozhattunk, összejárhattunk velük. Párok alakultak ki, néhányan közös cellában rendezkedtek be; gyerekek is születtek, családok keletkeztek. Ezenkívül az igazgató még más lányokat is hozatott a szárazföldről, mivel a nők száma eredetileg túlságosan kevés volt a miénkhez képest. Mindenféle lányokról gondoskodott, nagyon is különböző fajsúlyúakról; mindent megtett, hogy életünk minél változatosabb legyen. Rádió- és televíziókészülékeket szerzett be; mozitermet létesített. Megnyílt egy csinos bárhelyiség is, esténként a társaság javában táncolt. A legtöbben szinte teljesen mefeledkeztek róla, hogy tulajdonképpen fogolynak számítanak.

Ennek ellenére újra megkísérletem régi tervünket feltámasztani. Egy este, amikor megint R.-rel és H.-val üldögéltem együtt, akikhez ebben az időben már inkább csak a megszokás fűzött, puhatolózva ismét megpendítettem a kérdést.

— Gondoljátok, hogy végleg el kell ejtenünk ezt az ügyet? — kérdeztem.

Mindketten tanácstalan képet vágtak: — Elméletileg nézve, ez az ügy sohasem avulhat el végleg. Lehetetlen olyan körülményeket elképzelni, amelyek közt ne lenne időszerű. Gyakorlatilag azonban...

— Pedig most, hogy szabadabban mozoghatunk, nem hiszem, hogy különösebb nehézségekbe ütköznénk... Viszonylag kicsi a kockázat...

— Csak kérdés, érdemes-e azt a kicsit is vállalnunk? — válaszolt kérdéssel H. Látszott rajta, hogy szeretné minél előbb lerázni magáról ezt a beszédanyagot. A másikon is ugyanez látszott.

— Hogyhogy érdemes-e? — csattantam fel ingerülten. — Hiszen rabok vagyunk.

— Na igen. De már alig érezzük. Minden gyökeresen megváltozott.

— Csak a rabság külső formája, de a lényeg ugyanaz maradt. Most a burkolt rabság van divatban. El akarják feledtetni velünk, hogy rabok vagyunk. És érdekes, sokan valóban el is feledkeznek róla.

— Ha már el lehet feledkezni erről, akkor nem is olyan elviselhetetlen az egész.

— Pedig a rácsak is ezt jelképezik. Maga a főnök mondta így.

— Csak jelképezzék. Ha csak ennyi emlékeztet a rabságra...

— De ha egyáltalán emlékeztet rá valami — folytattam konokul —, ez azt jelenti, hogy mégis rabok vagyunk. És ezt nem szabad túrnunk. El kell szánunk magunkat.

— De ha elszöknénk innen, üldözöttek lennénk, akiket halálra keresnek — mondta R.

— És ki tudja, mi várna ránk odaát a túlsó parton. Legföljebb az erdőben húzhatnánk meg magunkat. Áznánk-fáznánk, éhezniénk.

— De senkinek sem kellene engedelmességednünk.

— Éppen csak a szükség parancsainak.

— Csak azt ne gondoljátok, hogy valaha is elengednek innen bennünket — próbálkoztam még mindig, kiapadhatatlan makacssággal.

— Ez csak amolyan legenda, amit az igazgató talált ki, hogy kiszúrja

a szemünket. Mert persze valami nagyobb dolgot is illik ígérni, ami-
ben reménykedni lehet. Valamit, ami mindig csak *ezután lesz*, de
sohasem *most van*. És mostanában már alig beszél róla. Meglátjátok,
sohasem szabadulunk innen.

— Na és? Akkor legföljebb itt maradunk. Ugyan mi hiányzik itt
nekünk?

Láttam, hogy többé nem számíthatok rájuk; a legszívesebben meg-
fojtottam volna őket. Ettől kezdve sokáig nem is beszéltem velük.
Magamra maradtam.

Ennek ellenére továbbra is képtelen voltam tervünkről lemondani.
Újabb elkeseredett kísérletet tettem, hogy a közhangulatot felkorbá-
csoljam és magam mellé állítsam. A dirinek szokása volt, hogy időn-
ként gyűlésre hívott össze bennünket, ahol aztán szakadatlanul szé-
pülő és gazdagodó életünkről, s az ezzel kapcsolatos tennivalókról
dumált nekünk. Utána mi is kifejthettük elgondolásainkat. Egy ilyen
alkalommal, amikor a szónoklat véget ért, magam is felszólaltam.
Kertelés nélkül beszéltem: kerek pereg kimondtam, hogy reformjait,
mindent, amit a börtönélet megjavítására tett, közönséges porhintés-
nek tartom, lekenyerzésnek, aminek célja elfeledtetni velünk a rab-
ságot és elérni, hogy ne áhítozzunk tovább a szabad élet után. — De
ti ne hagyjátok elvakíttatni magatokat — kiáltottam az indulattól re-
kedten, öklömet rázva. — Ne feledjétek, egy pillanatra se feledjétek,
hogy bármilyen jó legyen is a dolgok, akkor is foglyok vagytok.
Gondoljatok szakadatlanul az ablakokon lévő rácsokra.

Egy öblös hang azonban nevetve közbekiáltott: — Annyi baj legyen.
Legalább senki nem lop el bennünket . . .

— Ne elégedjétek meg félmegoldásokkal — folytattam rikácsolva,
nyíltan lázadásra szító szavaimat azonban két fegyőr szakította félbe,
akik az igazgató intésére megjelentek, hogy elvezessenek. Az első pil-
lanatban egy kicsit még örültem is ennek: hadd lássa mindenki, hogy
jár, aki itt ki meri nyitni a száját; most legalább mindenki előtt
nyilvánvalóvá lesz az igazgató valódi arca. De az arcok nem mutattak
különösebb felháborodást; közömbösek vagy legfeljebb kíváncsiak vol-
tak, de még csodálkozni sem látszottak igazán. Az öblös hang gazdája
félhangosan meg is jegyezte: — Na tessék, hát kellett ez neked? . . .

Az igazgató lázításért háromheti magánzárkára ítélte. A pincébe ke-
rültem. Mert odalenn azért most is igazi cellák voltak; sötétek és
penészesek, tenyérszi szellőztetőnyílásokkal, a falak tövéből, a priccs
alól éjszakánként a svábbogarak hada indult vidám portyára. Vagyis
a pincében volt a börtön börtöne: csak sajnos majdnem mindig üres
volt. Sajnos, mert ha nem ez a helyzet, több reményem lehetett volna
a lázadás kirobbantására. De így? Hát lehet luxuscella-lakóktól, telt
bendőjüektől igazi szabadulniakarást várni? Kenyér és víz, az az
igazi! Az a lázadás szellemének igazi éltetője. Ezt most magamon is
tapasztalhattam. Mert ami azelőtt csak egyfajta konokságszülte sze-
rep volt már, s méghozzá abból eredt, hogy egy másik, a vezéri szerep
elvesztésébe képtelen voltam beletörődni, az most, a nedves sötét
cellától, a kenyértől és víztől, ismét teljesen az enyém lett, újra egé-
szén áthatott. Annyira, hogy keserűségemből, fogcsikorgató dacomból
váratlanul egy nagy vers szakadt fel. Megrázó költemény, amelyet
azelőtt sohasem írtam. Mert régebben is firkálgattam már, de azok

csak amolyan rigmusok voltak, vacakságok ehhez képest. „Kenyér és víz” volt a címe: a sötét magánzárka gyötrelmeit, s a szenvedések harcra acélozó tüzeit írtam le benne. De a fegyőr elől nem sikerült elrejtennem. Nem tudom, lehet, a vers nem is akartam.

Alighogy az ór kezében a verssel elment, cellámban máris az igazgató jelent meg. Valósággal fénylett a lelkesedéstől.

— Gratulálok — mondta lelkendezve, levegő után kapkodva. — Csodálatos. Azonnal küldöm a nyomdába. Már a börtönnap holnapi számában megjelenik.

Tiltakoztam, de nem hallgatott rám; alig szólhattam néhány szót, máris elrohant. De aztán nem is bántam: vigye. Magára vessen, ha ez a vers mégis megmozgatja az embereket. Hirtelen születet reményemen felbuzdulva rögtön újabb költeménybe fogtam „Törjétek le a rácsokat” címmel.

Másnap az igazgató személyesen hozta le a lapot: első oldalán kövér betűkkel szedve állt a vers. Közölte velem, hogy az olvasók elvannak ragadtatva tőle.

Éppen csak nyeltem egyet, s máris kezébe nyomtam újabb, alig elkészült művemet. — Kíváncsi vagyok, ehhez mit szól — mondtam halkán, komolyan. Csakugyan kíváncsi voltam: vajon képes lesz ezt is lenyelni?

Ahogy elolvasta, nem szólalt meg rögtön. A szemét törölgette és lihegett.

— Döbbenetes — mondta aztán halk, benyomásaitól kimerült hangon. — Van benne valami kétségbeesetten sikolyszerű hang, de egyben félelmetes és fojtottan dübörgő is, ami csodálatosan vetíti elő a zárósortok elementáris erejű kirobbanását. A múlt század nagy romantikus költőinek műveire emlékeztet, mégis modern és eredeti... De ezek csak szavak, én pedig nem találok szavakat...

Két nap múlva ez is megjelent, s utána még néhány. A diri naponta lejött, s tudósított a rendkívüli tetszésről, amit költeményeim fogolytársaim körében kiváltottak. Nem tudtam miről vélni furcsa eljárását; nem tudtam, hülyének gondoljam-e vagy túlságosan magabiztosnak. Amikor pedig két hét után kiszabadultam (az igazgató egy hetet elengedett), társaim odakint ünnepelt költőként fogadtak: egy küldöttség virágcsokorral várt rám, a fegyőrök vigyázzban álltak. Általános volt a lelkesedés, kezem egészen belesajdult a sok kézszorításba. Ezekben a napokban nagyon bizakodó hangulatban voltam: úgy éreztem, végre sikerült módot találnom rá, hogy szavaimnak súlya legyen a többiek előtt. Nemegyszer kihívóan mértem végig az igazgatót: na várj csak, várj, szóltam hozzá magamban, belátod te még, mekkora baklövést követtél el, amikor kinyomattad a verseimet, de remélem, túl későn... És kitartóan egyre tovább írtam őket; egyre élesebbek, harciasabbak, szenvedélyesebbek lettek. Burkoltan, de rendszerint alig burkoltan, gyakran magát az igazgatót vettem célba. Álszent zsarnoknak, szemfényvesztőnek neveztem, éppen csak a nevét nem írtam ki. Vártam, hogy egyszer csak elérte a célzást, megsértődik és kijelenti: „no, most már elég volt”. De csak mosolygott. És ha lehet, még jobban feljavíttatta a kosztot, s megszüntette a szeszfogyasztásra vonatkozó utolsó korlátozásokat is; engedélyezte a kábitószeres szabad használatát. Egy napon pedig ünnepélyesen bejelentette, hogy az ille-

tékesek elfogadták tervezetét egy kis játékbarlang létesítéséről. Szavait harsány éljenzés fogadta. Nyomban rá írtam egy verset egy komédiázó kényúrról, aki hazardjátékokkal kábítja el elnyomottait, hogy helyzetüket feledtesse velük. Ez is nagyon tetszett mindenkinek; a diri az elsők között gratulált. De a játékbarlang gondolata mit sem veszített népszerűségéből.

Ekkor már gyanítani kezdtem, hogy itt valami nincs rendjén, s a dolgok most sem úgy alakulnak majd, ahogy vártam. Mégis, még egyszer megpróbálkoztam előhozakodni tervemmel, ezúttal csak négy-szemközt, R. előtt; két egykori barátom közül mintha még benne maradt volna több érdeklődés régi elképzelésünk iránt. Erősen módosított terv volt: a lázadásnak most nem a szökést kellett volna lehetővé tennie, hanem arra irányult volna, hogy ragadjuk ki a hatalmat az igazgató és a fegyőrök kezéből, nyilvánítsuk szabad területté a szigetet, és szereljük le az ablakokról a rácsokat.

R. egyetlen megjegyzéssel végleg lehűtött: — Ugyan, öregem! Én igazán nem értem, hogy aki ilyen gyönyörű verseket képes írni a szabadságról, hogyan beszélhet össze ekkora zöldségeket.

Ez aztán végleg megdöbentett és elgondolkoztatott. Ráébredtem, hogy én csakugyan végérvényesen magamra maradtam a szabadulás utáni vágyammal, míg a többieknek, hála teletömött hasuknak és annak a viszonylagos szabadságnak, amit a börtön keretén belül élveztek, ez többé nem fontos már. Azaz valamilyen formában azért mégis fontos, mert ellenkező esetben képtelen lennék verseim sikerét bár-hogyan is megmagyarázni. Vagyis verseimmel valahogy sikerült meg-ütnöm egy hangot, ami mélyen eltemetve, kétségtelenül bennük is élt valahol, hiszen máskülönben nem rezonáltak volna rá, de valahoy másképpen élt bennük, nem a tényleges megvalósulás utáni igény formájában, hanem csak mintegy elvontan, ünnepnapokra való „emelkedett” érzések iránti szükségletként. Egy csapásra világos lett előttem, hogy én tulajdonképpen nagyszerű kiegészítésként járultam hozzá a „félszabadságnak” és a jólétnek ahhoz a keverékéhez, amit az igazgató a szigeten megteremtett. És ezt nyilván a diri is tudta, valószínűleg sokkal régebben, mint én; nyilván már akkor rájött, mi csoda lehetőséget rejtegetek számára, mikor első versemet elolvasta, s ezért is jelentette meg költeményeimet. Én tehát már kezdettől fogva, anélkül, hogy tudtam volna, az ő segítőtársa voltam, az ő munkáját mozdítottam elő, pedig ezt mindjárt az elején gyanakvással fogadtam, később meg egyenesen gyűlölettel szemlélttem.

Forró szégyen öntött el, de ugyanakkor tanácstalan is voltam. Nem voltam biztos benne, hogyan is kellene éreznem ebben a helyzetben: az egyik pillanatban társaim iránt éreztem mérhetetlen megvetést és gyűlöletet, belenyugvásuk, félmegoldásokkal való megelégedésük elkeresített, a másik pillanatban viszont magamat éreztem a valóságból kihullottnak, ködlovagnak vagy önmagát túlélő ősállatnak, aki képtelen a többiekkel lépést tartani és az új körülmények kívánalmai szerint formálódni. Azt azonban mindenképpen tudtam, hogy én már csak azon az úton haladhatok tovább, amelyen elindultam, nem csatlakozhatom a többiekhez, mert kiábrándítanám őket magamból, s

akkor még annak a különben teljesen impotens tekintélynek is vége lenne, aminek eddig örvendhettem. Mert a közönség sohasem bocsátja meg bálványának, ha kiderül róla, hogy miben sem különbözik tőle; azt pedig most már igazán nem tudtam volna elviselni, hogy csak egy legyek a sok közül. Szerepemet tehát mindenképpen tovább kellett játszanom.

De az igazgatót ezek után is változatlanul legnagyobb ellenségemnek éreztem, sőt valójában csak most kezdtem el gyűlölni igazán. Mindenekelőtt azért, mert akaratom ellenére az eszközévé tett. És ez az érzésem legalább őszinte volt; elhatároztam, hogy ennek szavát követem.

Egy összejövetel során újra felszólaltam. Most már minden mértéket elvettem: felszólítottam a társaságot, öljük meg a dirit és az öröket. Ennek persze megint csak magánzárka lett a vége; az ítélet ezúttal két hónapra szólt. De alig voltam lenn két napig, már meg is jelent az igazgató, hogy írtam-e valamit. Kijelentette, legjobb verseim mégis azok, amelyeket itt lenn a pincében írtam; tökéletesen egyetértettem vele. Új költeményemnek különben „Vágjuk le a zsarnok kopasz fejét” volt a címe, s ugyanez volt a refrén is minden szakasz végén. Részletesen le is írtam ezt a bizonyos fejet, úgyhogy sem ő, sem más nem érthette félre; gúnnyal és gyűlölettel fröcsköltem tele. Mégis, mikor elolvasta, megint csak mosolygott, s másnap már hozta is vissza nyomtatásban.

Később megtagadtam a versírást, de ezen is csak rendületlenül mosolygott.

— Így is jó — mondta. — Ne gondold, hogy nélkülözhetetlen vagy. Az irodalom tele van ilyenfajta ártatlan versikékkel, csak ki kell keresni őket. Elvégre régít is hozhatunk. Vannak versek, amelyek sohasem avulnak el. — És vállat vont.

Egy hét múlva ki is engedett. Nyilván figyelte az emberek hangulatát, és megállapította, hogy teljesen veszélytelen vagyok. Azóta még a felszólalásaimmal sem törődik: mondhatok akármit. Ha elhaladok mellette, rendkívül barátságosan köszönt, és mosolyog rajtam.

Ez idő tájt egy darabig hallgattam, de aztán újra elkezdtem írni a verseimet; azóta is egyre írogatom őket. Bár magam sem tudom, kiknek és miért. Megszűntem már szenzáció lenni, s még ha keltek is némi visszhangot, szavaimra a kisujját se mozdítja senki. De talán csak arról van szó, hogy megszoktam már soraimat és nevemet nyomtatásban látni. Mert ha még ez sem lenne . . .

De egyszer azért mégis elszánom magam valamire. Lehet, hogy már holnap vagy holnapután, de az is lehet, hogy csak hetek, hónapok, évek múlva, ki tudja, mikor. Egyedül kísérelem meg a szökést; megpróbálom átúszni a tengerszorost, bár úgy tudom, ez eddig még senkinek sem sikerült. Aztán beveszem magam az erdőbe, és elvándorlok valahová messze-messze . . .

És egyszer azért még visszatérek. Vissza, esküszöm, vissza. Valahonnan dinamitot szerzek, sok-sok dinamitot. És levegőbe röpítem ezt az egész átkozott, bőségben úszó büntetőtelepet, amit olyan ravaszul megcsináltak, hogy az ember majdnem egészen elfelejti, bün-

tetőtelepen van, vagy éppen csak akkor jut eszébe, ha az ablakok rácsára néz. Úgy van, levegőbe röpíték mindent, elpusztítok mindenkit. Nem hagyok élni olyanokat, akiket nem zavarnak a rácsok. Még ha széles, modern ablakokat elzáró rácsok is, csillogó, rozsdamentes acélból.

1967.